

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 05.01.21

Lydbok

Engelsk: “audio book”. Litteratur lagret som lyd/opplesning på cd-plate, cd-rom, mp3-fil eller lignende. Det er “stemmens litteratur” som kan lyttes til i sofaen, under hagearbeid, i løpet av en joggetur, i bilen osv. Har blitt oppfattet som en “erstatning” for lesing, og en “konkurrent” til bøkene på litteraturmarkedet.

Radioteater-hørspill utgitt på kassett (“musikk-kassett” = MC) kan oppfattes som forløperne til lydbøkene. Lydboka bringer videre en litterær tekst (et allerede eksisterende verk) i lydformat. Lydbøker har blitt gitt ut på MC, LP, cd, mp3 m.m. De første LP-ene med litterære opplesninger skal ha blitt utgitt på 1950-tallet. Det har i mange tiår blitt produsert lydbøker for blinde og svaksynte. Produksjonsomkostningene har tidligere vært høyere enn for papirbøker, og dermed har utsalgsprisen også vært høyere.

Lydbøkernes popularitet kan skyldes bl.a.:

- visuell overbelastning (reklame, visuelle medier, butikkvinduer osv.)
 - overanstrengelse av øynene på grunn av arbeid foran PC-skjerm og andre skjermer
 - stor lesemengde i arbeidslivet og privat (rapporter, fagartikler, aviser osv.)
 - arbeidsoppgaver som tillater lydbøker ved siden av aktivitetene (husarbeid, bilkjøring, rutinearbeid på jobb)
 - gjenoppdaget glede ved talte verktolkninger, som kan skape en dypere forståelse av verket
 - minner om høytlesingssituasjoner, f.eks. fra barndommen
 - mulighet for felles, sosial lytting og påfølgende samtale
 - sterkere sanselig opplevelse av litterære verk (gjennom stemme, og eventuelt musikkinnslag og andre lydeffekter i lydboka)
- (Heidemarie Eckhardt i Bohnsack og Foltin 1999 s. 251).

En tysk undersøkelse på 1990-tallet viste at ca. to tredjedeler av de som lånte lydbøker ved folkebiblioteket i Marburg, lånte verk som de allerede hadde lest som tekst. Lydbøker kan “fornye” allerede kjente tekster. Den samme undersøkelsen viste at over halvparten lyttet til lydbøkene mens de drev med andre aktiviteter, oftest bilkjøring (Bohnsack og Foltin 1999 s. 252). Lytting til lydbøker kan kombineres med å kjøre

bil, kjøkken- og annet husarbeid, turgåing og andre rutinepregete sysler. Noen bruker lydbøker som et innsovningsmiddel.

“Audiobooks are more accessible than ever before, due to accessible smart phones and the human habit of multitasking. [...] Can listening and reading be compared? Is reading in the traditional sense superior? Some of the snobbier book lovers, and authors such as Colm Toibin, have expressed a certain disdain towards audiobooks, calling it lazy reading. Is it really due to laziness, this want to have more literature performed in a day?” (Monsen 2016)

Lydbøker er basert på stemmen som meningsbærer. Stemmer tilføyer mening og leder forståelsen og tolkningen av historien, hendelsene og personene. En stemme kan endre vår oppfatning og tolkning av en historie vi allerede kjenner. Under lydbok-innspillinger kan det brukes dialekt og andre kjennetegn fra geografiske områder, sosiale sjikt m.m. Dette kalles innholdstilpasset oppleserstemme, eller “doing voices” (med lydlige/vokale kjennetegn for hver person i historien). Det kan være gradvis overgang fra opplesning til skuespill med flere opplesere, spesielle lydeffekter osv. Noen lydbøker har innslag av bakgrunnsmusikk.

“Papir- versus e-boka og lydboka. Danmarks Radio på nett har sammenlikna egenskapene til disse tre hovedtypene av bøker. [...] lydboka er mest energieffektiv! Da snakker vi ikke om at lydbokfila som strømmes eller cd-en som presses sluker mindre energi enn papirboka, som blant annet krever koking av cellulose og trailertransport av sluttproduktet. Vi snakker derimot om at: “Der foregår to overordnede prosesser oppe i din hjerne, når du læser i en bog. Først oversætter din hjerne blækkletterne på papiret til en række af ord, der former en meningsfuld sætning. Herefter går hjernen i gang med at prøve at forstå sætningen i den sammenhæng, den skrevet i bogen. Lytter du til en lydbog, kan du derimod springe hele den første del af processen over. Det kræver altså mindre af din hjerne at lytte – og det skyldes, ifølge Bo Steffensen, at vi fra naturens side er designet til at lytte og tale, men ikke til at læse.” ” (Anders Ericson i <https://bibliotekettarsaka.com/2018/11/15/papir-versus-e-boka-og-lydboka/#more-17442>; lesedato 14.12.18)

“1931: Det amerikanske blindforbundet starter “Talking Books Program”, som skulle produsere innlest litteratur til blinde. De første opptakene inneholdt blant annet tekster av Helen Keller og Edgar Allan Poe.

1979: Da Sony Walkman ble lansert, kunne du endelig få en privat lydopplevelse mens du var på farten.

1987: Her i Norge startet Lydbokforlaget opp på Melhus i Sør-Trøndelag. De klarte å forhandle seg til lydrettighetene til en del norske bøker som de så distribuerte på kassett og etter hvert også på cd. Senere fulgte de store forlagene og andre selskaper etter. [...]

2008: Nettbutikken Amazon begynte å tilby lydbøker etter å ha kjøpt opp selskapet Audible. Lyttere kunne kjøpe og laste ned bøker på Ipoder og andre mp3-spillere.” (*Morgenbladet* 12.–18. januar 2018 s. 11)

“Företaget Visuellt ljud gör ljudböcker åt bland annat Piratförlaget, Damm förlag och ljudboks-förlaget Storyside och har enligt egna uppgifter minst 30 procent av marknaden [i Sverige]. [...] Dramatens Magnus Roosmann, en veteran med 50 inläsningar bakom sig. [...] “Likheter med att stå på scenen? Ja, det är väl återhållsamheten, man ligger i närbild med rösten och det gäller att lämna plats för lyssnaren.” Inför en inspelning läser han igenom boken två gånger: först tyst, nästa gång för sig själv. Nej, han “gör inte som Mästaren” – Torsten Wahlund – stryker under delar av texten för att veta hur han ska läsa. “Det stoppar upp för mig. Jag litar på att flödet fungerar ändå, och på att producenten rättar mig om det går fel.” [...] “Jag älskar när lastbilschaufförer talar in på min telefonsvarare och säger ‘Fan vad du skänker glädje’ [...] [...] Hur erfaren en inläsare än är krävs det mycket jobb innan bokorden blir kommersiellt gångbara. I en första korrekturlyssning listas alla missljud, felaktiga uttal, harklingar, konstiga klipp, hörbara sidbläddringar med mera. Det mesta kan ordnas med teknik, men allt som oftast kallas skådespelaren in för en omtagning. Sedan ska det brusreduceras, ljudbilden ska jämnas till, en extern korrekturläsare granskar inspelningen som en “vanlig lyssnare”, det ska läggas in navigationsspår var femte minut – och cd-bytena får inte ske mitt i ett mord så att säga. Det tar en och en halv månad från att inläsaren får sitt manus till att inspelningen skickas till cd-pressning eller görs om till mp3-fil.” (fra nettsidene til den svenske avisa *di.se*; lesedato 27.09.10)

“ “Jag ska inte tolka boken utan förmedla dess innehåll, och med så små medel som möjligt. Jo, det är klart att jeg måste markera når ulike mennesker talar i en dialog, men jeg kan inte excellera i ulike røster, det handlar i stället om minimala nyanser. Ändå får det inte bli oengagerat.” Även Jonas Malmsjö läser boken två gånger innan han går in i studion. Först snabbt, sedan mycket långsamt samtidigt som han gör noggranna anteckningar i manus. “Jag har utvecklat ett eget system, ett slags egen interpunktion där jeg till exempel noterar var jeg ska andas extra, betona något särskilt eller öka tempot.” ” (fra nettsidene til den svenske avisa *di.se*; lesedato 27.09.10)

“Liv Steen liker alle bøkene hun leser inn for NLB, også de hun ikke ville ha lest på fritiden. [...] - Da jeg leste inn Gifttreet av Barbara Kingsolver, brukte jeg flere dager

på å komme meg gjennom en scene hvor datteren i boka døde. Jeg måtte lese om igjen flere ganger for at gråtingen ikke skulle høres i lydboka. Kan inneholde spor av nøtter av John O'Farrell var på den annen side så morsom at jeg måtte stoppe opp hele tiden fordi jeg lo så mye.” (<http://www.nlb.no/artikler/stemmen-i-oret-mot-liv-steen>; lesedato 12.08.16)

Noen forfattere leser selv sin egen tekst på lydbok-versjonen, og hennes/hans egen stemme skaper en spesiell aura av noe opprinnelig og autentisk. Men i de fleste tilfeller er det skuespillere som leser. Mange gode forfattere egner seg dårlig som levendegjørende høytlesere. I et intervju fortalte skuespiller Unn Vibeke Hol om sin innlesing av lydbøker: “Vi skal yte forfatteren rettferdighet. Men av og til blir det innleserens oppgave å gjøre boken bedre enn den kanskje er.” (*A-magasinet* 26. mars 2010 s. 50)

Den russiske 1800-tallsforfatteren Leo Tolstojs roman *Anna Karenina* finnes som norsk lydbok med innleser Birgitte Victoria Svendsen. Hun “har gjort et underlig valg: Hun leser med én teaterstemme (klassisk type), uavhengig av hvilken karakter som snakker. Anna Kareninas forsmådde ektemann Aleksej Alexandrovitsj er unntaket. Hver gang han får ordet anlegger Svendsen en tegnefilmaktig bandittstemme: stemmen til en skikkelig sleip og ond person. Dette valget gir lydboken en (utilsiktet) humoristisk kvalitet.” (*Morgenbladet* 9.–15. april 2010 s. 34)

Den amerikanske journalisten Ronan Farrow ga i 2019 ut boka *Catch and Kill: Lies, Spies and a Conspiracy to Protect Predators*. “Beskrivelsen av den klønete spionen Ostrovskiy, som i flere dager følger etter feil mann, for senere å innse at det er Farrow's like lyshårede nabo, er underholdende lesning mellom tyngre passasjer om tiltagende maktspill og seksuelle overgrep. (Men styr for all del unna lydbokversjonen der Farrow etterligner stemmene og aksentene til egne kilder!)” (*Morgenbladet* 8.–14. november 2019 s. 39)

“Det aller, aller viktigaste er at opplesaren kjenner teksten godt. Ein skulle kanskje tru at ein forfattar som les sin eigen tekst soleis alltid vil gje godt resultat, men forfattaren har “berre” gode føresetnader. Det er lett nok å liste opp forfattarar som er gode opplesarar av eigne bøker:

- Erlend Loe brukar ikkje stemma til å skilje personane frå kvarandre (særleg merkbart er den flate framføringa av dialog tydeleg i *Vareopptelling*), men den monotone stilen hans er så særprega og gir så mykje av ein ekstra dimensjon til bøkene hans at det å høyre Per Frisch lese *Fakta om Finland* blir uvant (sjøl om det på ingen måte er noko gale med Frisch' opplesing).

- Dag Solstad er og ein forfattar med ein heilt eigen måte å lese på. At han stundom snøvlar er ein ting, ein annan er at forfattaren Solstad skriv så lange setningar at opplesaren Solstad ikkje alltid rekk å drikke ein slurk vatn før punktum (16.07.41, *Arild Asnes 1970*). Likevel høyrer stemma og prosaen saman i den grad at ein profesjonell skodespelar/opplesar som Kai Remlov vel å nærmast kanalisere Solstad når det er han som les (*T. Singer*)

- Maria Parr si opplesing av *Tonje Glimmerdal* er eit tredje døme på at forfattaren kan gjere ein god jobb. Ved andre gjennomhøyring kan vaksne kanskje finne på å reagere på ein tone som er litt vel innsmigrande [...]

- Og medan vi er innom barnelitteraturen: Rune Belsvik er ein vel så god opplesar som forfattar. Særleg er *Dustefjerten og den store sommarferien* ein sann svir. Oktava og Andungen har fått ganske outrerte røyster, men det forvitnelege ligg i dei subtile skilnadene mellom til dømes Kavringreven og Dustefjerten sjøl. [...]

Sturle Brustad les sin eigen *Anarchy in Åmot* på eit vis som framkallar desperasjon ganske fort, og Helene Uri verkar å vere på gråten under heile framføringa av *De beste blant oss*.” (Knut Sigurd Senumstad i <http://www.lettvinsynsing.com/2014/03/hgtlesing-som-performance-eller-kva-kan.html>; lesedato 11.09.14)

“All opplesing er tolking, og mange som les lydbøker er klar over dette. Høyrer du til dømes Ivar Nergaard lese *Gomorra* (Roberto Saviano) legg du fort merke til at han har lagt til om lag 10% ekstra rettferdig harme. Anders Ribu les *På vegne av venner* (Kristopher Schau) med eit nær hysterisk gravalvor og framstår som det ekstra melodramatiske avkommet til Erik Hivju og Svein Tindberg. Å legge stemme til karakterane i ein roman krev kjennskap til karakteren, og det kjem berre med grundig og gjenteke lesing av stoffet. Roy McMillan, som les audible-utgåva av *Don Quijote*, er eit døme på kor ekstremt bra det kan bli. Anders Baasmo Christensen og Robert Stoltenberg, derimot, smører seg fullstendig bort i tolkingane av kvar si Ole Lund Kirkegaard-bok. Stoltenberg, som les *Gummi-Tarzan* og elles er god til å karakterisere folk med stemma, let Ivan Olsens far, Herr Olsen, få ei stemme som berre kan skrike. Når så romanen krev at han skal kviskre har ikkje Stoltenberg nokon stad å gå. Baasmo C gjer same feil med *Otto er et neshorn*. Men for berre å komme tilbake til alt Roy McMillan gjer rett: I *Don Quijote* førekjem det naturlegvis ein del spanske namn, og den som høyrer på har ingen grunn til å tru noko anna enn at McMillan snakkar godt spansk. Vidare kjenner han karakterane godt nok til å gje kvar av dei som er med lenge ikkje berre distinkte røyster som er til å kjenne att anten personen er sint eller glad, trøytt eller motig, han føyer til karakteriserande detaljar som visse ymt av dialekt og i tilfellet med kandidaten Samson Carrasco ein affektert stil med snobbete talefeil og det heile. Forlaget som har betalt for denne innlesinga, som må ha teke eit par veker

berre å spele inn, er billegplateselskapet Naxos. Kunne norske lydbokforlag vurdert å vere halvparten så spandable?” (Knut Sigurd Senumstad i <http://www.lettvisningsing.com/2014/03/hgtlesing-som-performance-eller-kva-kan.html>; lesedato 11.09.14)

“David Eberhard er en kjent psykiater i Sverige og kom med boka *Det stora könsexperimentet* i høst [2018]. Der stiller han spørsmål i forbindelse med ønsket om å slutte å operere med kjønn, noe som jo er litt på moten i Sverige. Denne boka ble lest inn som lydbok nå, og da endte det med at innleseren av lydboka ikke bare nøyde seg med Eberhards tekst, men “i smyg” også leste inn sine egne private synspunkt på Eberhards meninger. [...] Lydbokforlaget som gav ut boka kom vel ikke på at de måtte prøvehøre den før de sendte den ut, men nå skal den leses inn på nytt og med en annen innleser” (fra e-post av bibliotekar Gunvor Bolstad Rustad på e-postlista biblioteknorge, 13.01.19).

Musikeren Ole-Jørn Borum sa i et intervju om sin egen inspirasjon: “Inspirasjonen får jeg veldig ofte av å høre på lydbøker. Plutselig hører jeg en linje, et sitat som fenger, og så spinner jeg videre rundt det” (*Stavanger Aftenblad* 31. januar 2011 s. 24).

Også noen lærebøker for skoleverket finnes som lydbøker. Da brukes lydbøkene direkte til innlæring. Annen bruk kan være til å friske opp språkkunnskaper og “språkøre”, f.eks. ved å lytte på franske lydbøker før en reise til Frankrike. En ulempe kan være at noen lydbøker lenge har hatt ett fastlagt tempo som ikke er bestemt av lytteren (men det går an å hoppe bakover og framover i en lydfil). I noen avspillings-systemer kan opplesningstempoet justeres av brukeren, og en slik valgmulighet blir stadig vanligere. Noen personer praktiserer “høre-lesing”, der de lytter til teksten mens de samtidig ser på teksten. Tunghørte kan skru opp lyden til et nivå som er passe for dem.

“[P]å Storytel lytter jeg nå til Max Tegmarks “Liv 3.0” [...] i halvannen hastighet (det er seks hastigheter å velge mellom, fra 0,75 til 2,0). Dette er ei fagbok om kunstig intelligens, så hurtiglytting går bra, mens derimot lydboka “Å vere i livet”, der Halldis Moren Vesaas leser egne dikt, sjølsagt må gå i normal hastighet.” (Anders Ericson i <https://bibliotekettarsaka.com/2018/11/15/papir-versus-e-boka-og-lydboka/#more-17442>; lesedato 14.12.18)

“Blir rastløs av å høre på treige lydbøker – skru opp farta [...] For dem som synes det tar for lang tid før innleseren av lydboka kommer til poenget, finnes det alternativer. Mange strømmetjenester for lydbøker tilbyr nemlig hurtigavspilling på opp til to ganger normalfart. [...] Hurtigere avspilling ligner mer på tempoet vi har når vi leser en fysisk bok. Vi leser fortere inni oss enn når vi leser høyt, mener professoren. Hylland Eriksen tror også ønsket om at det skal gå raskere er et naturlig resultat av endringer i kulturen. - Vi vil ha mer informasjon inn, samtidig som vi har litt dårligere

tid. Vi er nok mindre tålmodige enn tidligere, da det var færre tilbud og vi lente oss mer tilbake. [...] Flere strømmetjenester for lydbøker gir lytterne muligheten til å velge raskere avspilling. Storytel er en av dem. Daglig leder Håkon Havik sier bakgrunnen for at de tilbyr dette er stor etterspørsel. - Folk er forskjellige, og dialog med brukerne viser at en del ønsker å kunne skru opp hastigheten. Vårt inntrykk er at de fleste lytterne fremdeles foretrekker vanlig avspilling, men at noen ønsker andre alternativer, sier han. Han forteller videre at det tidligere kom mange tilbakemeldinger da lydbøker ble lest inn på CD. - Mange mente lydbøker ikke var noe for dem. Grunnen var nettopp at de synes det gikk for treigt. Nå opplever vi at muligheten til å tilpasse tempoet, gjør at mange flere har lyst til å høre lydbøker enn før.” (Sara R. Nærum i <https://www.nrk.no/telemark/fredrik-ble-rastlos-av-a-hore-pa-lydbok--sa-fant-han-speedknappen-1.14676562>; lesedato 30.09.19)

“Manusforfatter og dramatiker Axel Hellstenius leser mye og raskt, ifølge ham selv. Da han nylig hørte på lydbokversjonen av Roy Jacobsens bok “De Usynlige” valgte han i perioder å skru opp hastigheten. - Når jeg hadde hørt innleseren beskrive naturomgivelsene, fått “bildene” og satt meg inn i stemningen, var det noen partier i boka jeg opplevde som litt saktegående. Da valgte jeg rett og slett å speede opp. Og så roet jeg ned tempoet igjen i andre deler av boka. [...] Muligheten til å velge selv bidrar til at lydbøker er i ferd med å kompensere for nedgangen som i lengre tid har preget bokbransjen [...] særlig er de tradisjonelle bokslukerne som ønsker at det skal gå raskere. [...] For dem som synes at livet skal leves langsomt, kan Håkon Havik betrygge med at Storytel nylig også har lansert muligheten for å velge saktere avspillingsfart på deres lydbøker.” (Sara R. Nærum i <https://www.nrk.no/telemark/fredrik-ble-rastlos-av-a-hore-pa-lydbok--sa-fant-han-speedknappen-1.14676562>; lesedato 30.09.19)

En tysk lydbokinnleser, Volker Lechtenbrink, fortalte i et intervju at det er en fordel når romanen han leser har blitt filmatisert og han kjenner filmen, fordi det hjelper på innlevelsen hans. Teksten og filmen er likevel ofte forskjellige, f.eks. i rekkefølgen hendelsene fortelles i (<http://www.hoerbuecher.com/themenwelten/beruehmte-filme-als-hoerbuch>; lesedato 02.02.11). I Tyskland ble det i 2010 utgitt et eget papirmagasin kalt *hörBücher*, med reklame og informasjon. I et tysk nettmagasin om pedagogikk fra 2005 refereres det til en undersøkelse som viste at den typiske tyske lydboklytter er mellom 25 og 40 år, har en over gjennomsnittlig høy utdanning og dessuten høy inntekt. Hun/han leser bøker, går på kino, på teater og annet som viser kulturell interesse og dannelse. En representant for lydbok-nedlastingsnettsida (-portalen) [audible.de](http://www.audible.de) trakk i samme magasin opp visjoner om automater for salg av lydbøker, plassert på jernbanestasjoner, flyplasser og bensinstasjoner. På bokmessa i Frankfurt ble slike automater vist fram (<http://www.schule-des-schreibens.de/fileadmin/template/sds-tp/treffpunkt-pdf/Treffpunkt-30.pdf>; lesedato 02.02.11).

Spesielt litterære klassikere som folk frykter er “tunge” å lese, kan få en renessanse som lydbøker. Andre brukere er mer interessert i sakprosa, f.eks. rådgivingslitteratur om privatøkonomi eller livsstil. Av og til blir tekstene kortet ned når de skal bli lydbok. Hvis forfatteren er i live, skjer nedkortingene i samråd med denne. De dyreste produksjonene er radioteater-lignende lydbøker som involverer mange skuespillere og musikere, kanskje også komponister og store orkester. Noen lyttere får “yndlingsstemmer” som de gjerne vil høre på flere lydbøker (<http://www.schule-des-schreibens.de/fileadmin/template/sds-tp/treffpunkt-pdf/Treffpunkt-30.pdf>; lesedato 02.02.11) For andre er lydbøker enn inngang til å lese bøker på papir eller som e-bøker.

“Jeg har et veldig godt forhold til å lytte til lydbøker, enten det er på lange bilturer, på toget på vei til jobb, eller mens jeg pusler med ett eller annet hjemme. Det startet som adspredning på lange bilturer fra Oslo til Trondheim og tilbake igjen da jeg var liten [...] Etterhvert kunne jeg sitte i timesvis på rommet og bygge lego eller holde på med andre ting mens jeg lyttet. Jeg slet lenge med å lære å lese, dysleksien gjorde at jeg strevde i mange år. Lydbøkene hjalp meg med å holde leseleden oppe, noe som også gav meg vilje til å fortsette å jobbe med lesinga. Nå sluker jeg papirbøker, men gleder meg fremdeles over en lydbok fra tid til annen.” (innlegg på <https://bokelskere.no/tekst/215319/>; lesedato 08.06.15)

“Eg har høyrte mykje på lydbøker dei siste åri. Det var ein vanesak, men då eg ein sommar plukka bringebær i nokre veker var det perfekt å byrja å lytta meir, og eg vart godt vant til det. Dei andre tok pause, medan eg sto i mi eigi bringebærverd og lo, bok etter bok. Etterkvart vart det ei heilårsgreie, no høyrer eg lydbok på bussen, når eg går til jobb eller når eg er åleine i bilen. Av og til oppvask eller liknande, og sjølv sagt til all bærplukking.” (anonymt debattinnlegg av “Mari” i <https://bokelskere.no/tekst/215319/>; lesedato 21.04.15)

“[D]et er godt både med avveksling og å spare øynene. For noen er det også et pluss å kunne gjøre noe annet mens de lytter. Det hender jeg lytter mens jeg strikker (eller lager middag til familien). Men jeg liker aller best å legge meg ned på kvelden og lukke øynene mens jeg lytter. For meg er det en fin måte å gli inn i fortellingen og virkelig oppleve den.” (anonymt innlegg på <https://bokelskere.no/tekst/215319/>; lesedato 08.06.15)

“- Vi får gitt et tilbud til en arbeidsgruppe som er stor og ikke har muligheten til å lese mye, sier forbundssekretær i Norsk Transportarbeiderforbund, Geir Kvam, etter åpningen av et nytt lydbibliotek for sjåførere. Tirsdag 7. juni var det offisiell åpning av det nye lydbiblioteket på Furulund Kro – stamstedet til mange sjåførere i Stokke i Vestfold. Lydbiblioteket er det andre som er åpnet i Norge. Først ute var Høydalsmo Vegkro i Tokke i Telemark, som åpnet i mars 2007. Initiativet til lydbiblioteket er tatt

av Transportarbeiderforbundet. Biblioteket på Furulund Kro er et resultat av samarbeid mellom Transportarbeiderforbundet, Stokke bibliotek, Vestfold fylkesbibliotek og Furulund Kro og. Biblioteket har også mottatt støtte fra Statens senter for arkiv, bibliotek og museum. [...] - Når du først får muligheten til å låne bøker på arbeidsplassen, vil det være et tilbud som blir brukt, fastslår Borgen. Hun tror lastebilsjåfører er lei av bare å høre på radioen. Yrkessjåfør og styremedlem i Transportarbeiderforbundet Vestfold-Telemark, Ken Morgan Fagerholt, sier seg enig.” (<http://politikkavisen.no/>; lesedato 07.03.11) I 2008 omfattet biblioteket på Furulund Kro ca. 500 lydbøker. Lydbiblioteker på Høydalsmo er “spesialtilpasset trailersjåførene som farer forbi. Konseptet har spredd seg til Trondheim, med det nye lydbokbiblioteket på taxisentralen. Moholt bibliotek står bak.” (*Morgenbladet* 25. februar–3. mars 2011 s. 44) “Mandag 3. desember [2007] ble det åttende veikro-bibliotek åpnet i Sverige. Det skjedde på Rasta i Nyköpingebro.” (<http://www.transportarbeider.no/>; lesedato 07.03.11)

“Norr om polcirkeln, längs väg E10 mellan Överkalix och Gällivare öppnar i slutet av april Sveriges elfte väggkrogsbibliotek. Förmodligen världens nordligaste väggkrogsbibliotek. Det elfte vägboksbiblioteket i Sverige öppnas på E10-baren i Lansjärv. Fackförbundet Transport står för kostnaderna och ser till att lastbil-schaufförer och andra kan låna och få ta del av kultur på jobbet. Det är fritt fram att låna ljudböcker och ta en bok från bytshyllan eller bara slå sig ner i fåtöljerna och lyssna på ljudböcker. - Det blir en bra service för dem som reser långa sträckor och behöver en paus. Vi arbetar för att bli så kompletta som möjligt och har sedan tidigare en barnhörna, säger Jeanette Ström, driftschef och delägare som tog initiativ till satsningen efter att ha besökt Sveriges första väggkrogsbibliotek i Tönnebro. Eftersom chaufförernas arbetsplatser är “rullande” så kan dom lämna tillbaka ljudböckerna på ett annat väggkrogsbibliotek om dom inte passerar samma väg igen.” (<http://biblioteksbladet.se/2014/04/04/varldens-nordligaste-vaggkrogsbibliotek/#more-9606>; lesedato 10.04.14)

“Hva gjør en lesehest som ikke har tid til å lese? Lytter til bøker i bilen. [...] - Hender det at du ikke kommer deg ut av bilen fordi du er midt i et spennende kapittel? - Å ja, jeg må kjøre noen ekstra runder innimellom. Spesielt hadde jeg store problemer med å parkere meg fra Knut Faldbakkens *Nattehagen*. Den var fryktelig spennende!” (intervju med Anne Enger i *Aftenposten* 10. mars 2013 s. 10). “Hei! Kona og jeg liker å lytte til lydbøker på lange bilturer, som under jakt i nord-Sverige, til hytta el.l.” (<https://www.facebook.com/larskepler/posts/383645365056401>; lesedato 16.10.13)

“Min eldste låner blir i mars 100 år. Hun låner lydbøker da synet er blitt dårligere, og er veldig åpen for nye forfattere.” (bibliotekar Åslaug Hovde på e-postlista Biblioteknorge, 14.02.12)

“Drammen lydbokklubb ble startet i 2011 og har som mål å sørge for at medlemmene får lest gode bøker. En god bok karakteriseres ved at vi sammen blir enige om at vi vil lese den til neste gang vi møtes. Klubben består av fem menn med delvis ulike referanserammer, noe vi bestreber oss på at skal gjenspeiles i bokvalgene vi gjør. Vi møtes en gang i måneden for å diskutere bøkene vi leser, men hovedhensikten er likevel at vi faktisk får lest litteratur! Navnet Drammen lydbokklubb ble etablert på april møtet 2013, ettersom vi da ble oppmerksomme på at hele gjengen nesten utelukkende bruker Amazon’s lydboktjeneste *Audible* til å komme oss gjennom bøkene.” (<http://drmlbk.wordpress.com/>; lesedato 10.09.13)

“Struggling to find time to read as much as you would like? Why not try listening to great stories while you work, rest and play. Get your first audiobook free with Audible.co.uk’s 1 book monthly membership plan. Why become an Audible member? Audible has a huge selection of titles to choose from including the latest releases, bestsellers, classics and more, professionally narrated by actors and authors. Audible works with iPhone, Android, Windows Phone and 500 other devices including iPods. [...] Try our ‘1 book monthly’ membership for 30 days and choose any one of our 60,000 titles for free.” (<http://www.audible.co.uk/>; lesedato 26.11.12)

“NYHET! Last ned første kapittel av Anne Holts nye roman *1222* direkte til din mobil. Prøvehør det første kapittelet av *1222* på mobilen din. Gå inn på wap.bokklubben.no og klikk på lenken GRATIS lydfil 1222. Du bør ha en 3G mobiltelefon for at det skal fungere. For deg som ikke har det, last i stedet ned mp3-fil fra bokklubben.no. Tjenesten er gratis.” (*Medlemsblad for Bokklubben nye bøker*, nr. 18, 2007 s. 10) Tilbudet av nedlastbare lydbøker var relativt stort: “På bokklubben.no finner du mer enn 700 titler. Som medlem i Bokklubben får du 25 % rabatt på alle MP3-lydbøker.” (*Medlemsblad for Bokklubben nye bøker*, nr. 18, 2007 s. 14)

Gjennombruddet for såkalte lommelydbøker i Norge kom i 2007. Dette er en cd-plate som inneholder en lang mp3-fil og som ligger i en pappomme. Hele datafilen går inn på en vanlig mp3-spiller, overført via en PC. Dessuten kan de om ønskelig spilles av på cd- og dvd-spillere.

“Høstens store produksjonsnyhet hos Norli er digibok; en lydbok med egen avspiller. Digibok er en ny type lydbok som har bok og spiller i ett. - Dette produktet er både spennende og praktisk, sier markedssjef Berit Dahl-Folden i Lydbokforlaget. - Det gir deg faktisk mulighet til å høre på lydboken med en gang du har kjøpt den, du trenger ikke lenger å ha med en avspiller. - Digibok har også flere brukervennlige funksjoner, fortsetter Dahl-Folden. Vil du for eksempel høre et kapittel før du sovner, kan “sleep”-funksjon stilles inn, og dersom flere hører på boken i samme periode, kan dere legge

inn individuelle elektroniske bokmerker. Digiboken er litt større enn et kredittkort”. (Bok: *Et magasin fra Norli om årets bøker høsten 2007* s. 18)

Den amerikanske bokhandleren Gary Hustwit lagde i år 2000 nettsida MP3Lit.com, der brukere kunne laste ned lydfiler med forfattere som leser fra sine verk (Ortmann 2001 s. 36). I år 2000 samarbeidet et tysk lydbokforlag (HörVerlag) og en mobiltelefon-leverandør om å tilby litteratur-lydfiler beregnet for mobiltelefon. Brukeren måtte betale per minutt for å lytte til opplesninger (Ortmann 2001 s. 37).

“NetCom lanserer i dag en ny tjeneste med lydbok på mobilen. Tilbudet omfatter i første omgang 400 titler fra både norske og utenlandske forfattere” (*Aftenposten* 14. mars 2008 s. 6). Utfordringer knyttet til ulovlig kopiering og distribusjon ligner dem som gjelder innen musikkbransjen.

“Særlig podkaster er med på å viske ut grensene mellom hva som er en lydbok og hva som ikke er det [...] Boken kan dermed ende opp med å bli et blandingsprodukt: ikke helt lydbok, ikke helt podkast, ikke helt hørespill.” (*Morgenbladet* 12.–18. januar 2018 s. 9) “[P]roduksjoner som ikke er A4. Senest før jul leste Else Kåss Furuseth og Per Gørvell inn deres bok *Else går til psykolog* [...] Snarere enn en ren opplesning av den originale bokteksten, var det en regissert og produsert gjenskapning av samtalen boken var basert på. Det er enda større eksperimenter på gang i barnebokmarkedet [...]. Populære bokserier som *Pulverheksa* blir skrevet om så de ligner mer på hørespill enn vanlige bokopplesninger.” (*Morgenbladet* 11.–17. januar 2019 s. 43)

“Abonner på New Yorker Fiction podcast, hvor forfattere leser og diskuterer andre forfatters noveller. I juli leser Rebecca Curtis novellen “The Penultimate Conjecture” av Leonard Michaels. Her svermer en svensk, en russisk og en amerikansk matematiker omkring et matematisk bevis, som ifølge Curtis fører dem inn i fristelser og forhandlinger som er Faust verdig. Helårstips: Lytt til månedens novelle. Lytt så til diskusjonen mellom forfatter og programleder Deborah Treisman. Er du uenig i noe? Sett på pause, formuler innvendingen. Trykk på play. Lytt videre til diskusjonen. Lar du deg overbevise av analysene? Har du en annen tilnærming til teksten, for eksempel en mindre psykologisk? Når programmet er over, vurder hva den aktive lyttingen lærte deg.” (*Morgenbladet* 11.–17. juli 2014 s. 39)

Biblioteket for lyd og punkt (NLB) annonserte i 2011: “NLB produserer og låner ut studielitteratur til studenter som er blinde eller svaksynte, har dysleksi eller andre problemer med å lese trykt tekst. [...] Vi produserer både innleste lydbøker og lydbøker med talesyntese. Alle tilbud er gratis og du trenger ikke å returnere bøkene du låner.” Biblioteket hadde i 2011 ca. 14 000 lydboktitler tilgjengelig – både sakprosa og skjønnlitteratur; samt *Aftenposten* og en rekke tidsskrift i lydutgave.

“Storytel er en svensk strømmetjeneste for lydbøker som siden lanseringen i Norge i 2014 også er blitt stor her til lands. I pilotprosjektet Storytel Dox, som foreløpig kun er tilgjengelig i Sverige, kan man kan lytte til reportasjer som leses opp av Storytels egne innlesere. I skrivende stund er bare 20 reportasjer tilgjengelig, men Storytel vil publisere 20 reportasjer hver måned fremover. De jobber for å inngå samarbeid med flere svenske aviser. [...] Mediene har alt å tjene på at tekstene sprer seg til et nytt publikum. [...] En roman tar typisk ti timer å lytte til, mens våre reportasjer kan lyttes til på en time.” (*Morgenbladet* 16.–22. juni 2017 s. 42-43)

Det svenske forlaget Norstedts “startet et eget underforlag, Tiden, som kun jobber med litterære produkter spesiallaget for lyd. Det samme har storebror Bonnier. [...] Denise Rudberg er en av de mest populære svenske forfatterne i lydboktjenesten Storytel. [...] - Jeg har venner som sier de leser to-tre bøker i uken bare fordi de kan lytte til dem. Selv var jeg for eksempel veldig aktiv lydboklytter da jeg skulle springe maraton, sier hun. [...] Hun henviser til Tyskland, hvor forfatterne deler opp lydrettighetene til bøkene sine. Der selger man først *single-voice*-rettighetene, altså en vanlig opplesning, så selger man *multi-voice*-rettighetene, retten til en produksjon som ligner mer på et radioteater. I Norge har forfatterforeningen satt i gang et pilotprosjekt hvor de hjelper forfattere som sitter på sine egne, ubrukte lydbokrettigheter til å lese dem inn selv og distribuere dem til lydboktjenestene, uten et forlag i ryggen. Blir dette normen, kan det godt være de gamle bokgigantene ikke lenger står først i køen når forfattere vil nå ut med innhold.” (*Morgenbladet* 12.–18. januar 2018 s. 9-10)

“Lydbokbransjen er i kraftig vekst. I 2017 ble det omsatt norske lydbøker gjennom bokstrømmetjenester for over 76 millioner kroner. Regner man med fysiske lydbokformater, bikker tallet 100 millioner, ifølge Forleggerforeningen. Storytels grunnlegger, Jonas Tellander, har argumentert for at det i Sverige muligens allerede høres flere bøker enn det leses. Der blir det hørt 10 millioner skjønnlitterære lydbøker gjennom Storytel hvert år, mot cirka 20 millioner kjøpte fysiske bøker. Men, påpeker Tellander, lesertallene på papir regnes ut fra solgte bøker, mens lydboklesninger i strømmetjenesten måles basert på om bøkene faktisk høres.” (*Morgenbladet* 11.–17. januar 2019 s. 43)

“Ørene er de nye øynene. I Sverige har lydbokbransjen alt tatt over. Blant annet har lydbokselskapet Storytel kjøpt opp landets eldste og nest største forlag, Norstedts. Nå ser Norge ut til å gå i samme retning. Omsetningen i det norske lydbokmarkedet har, ifølge Forleggerforeningen, vokst med hele 57 prosent fra 2016 til 2017. De omsetter nå for første gang for mer enn hundre millioner kroner. Det skjer parallelt med at bokmarkedet generelt går ned med 2 prosent, sett under ett.” (*Morgenbladet* 8.–14. juni 2018 s. 44)

“Litcast” er et digitalt lydbokformat utviklet for å lastes ned til mobiltelefoner. “Det er et lite forlag som heter Grieg Lyd som står bak det hele [fra 2008], sammen med Telenor. Nå gir de ut lydbøker som ikke kommer til å komme på papir. De kommer kun som lyd til mobilen din. Den aller første, og lange, romanen som ble sluppet tidligere i måneden er Andreas Markussons kriminalthriller *Første gang jeg døde*, men også andre forfattere kommer til å stå for såkalte litcaster. Selv om *Første gang jeg døde* varte i ti timer, kommer dette ikke til å være normen. Litcast er ment å vare i 10-20 minutter. Tanken bak er at man lever mobilt. I løpet av få sekunder laster man ned lydfila til sin mobil, og så kan man høre på litcasten for eksempel i løpet av en busstur.” (<http://avenannenverden.no/>; lesedato 22.02.13)

“Vi hører bøker som aldri før, og lydbøker er blitt millionindustri. Fra 2005 til 2008 har omsetningen av lydbøker i lydbokbransjen steget fra 90 millioner til 161 millioner, viser tall fra Lydbokforlaget.” (*Dagbladet* 5. desember 2009 s. 52) “Mens salget av ebøker har stagnert, vokste salget av lydbøker 77 prosent i 2016.” (*Morgenbladet* 16.–22. juni 2017 s. 42)

“På verdensbasis var lydbokindustrien i 2016 verdsatt til omtrent 29 milliarder kroner. I Sverige vokste Storytels omsetning med om lag 60 prosent bare i fjor, ifølge dem selv. I Norge er det nå 870 000 nordmenn som hører på lydbøker minst én gang i året, ifølge SSB. Storytel, som her i landet samarbeider med Cappelen Damm, gikk fra en lydbokmarkedsandel på 0 til 30 prosent bare i løpet av 2016. [...] I år selger Storytel cirka 10 millioner bøker i Sverige.” (*Morgenbladet* 12.–18. januar 2018 s. 8-9)

Det har blitt hevdet at “the printed word has reached its peak and literature is in retreat to the oral stage again.” (Thomas Pettitt gjengitt fra Monsen 2016)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>